

گزارش «فرهیختگان» از تأثیر اقتصادی یک جنگ نفس‌گیر

هم روسیه باخت هم اروپا

فاطمه سادات مرتضوی خبرنگار

با آغاز جنگ بین روسیه و اوکراین در فوریه ۲۰۲۲ و اعمال تحریم‌های گسترده علیه روسیه، اتحادیه اروپا به تدریج سهم واردات گاز طبیعی از خط لوله روسیه در کل واردات انرژی خود را به طور چشمگیری کاهش داد، به طوری که سهم ۴۷ درصدی روسیه از واردات گاز اتحادیه اروپا حالا به ۱۲ درصد در سال ۲۰۲۳ رسیده است. آمارها نشان می‌دهد در طرف دیگر ماجرا، کشورهای عضو اتحادیه این تحریم‌های گازی را عمدتاً با واردات LNG و همچنین صرفه جویی، افزایش بهره‌وری و استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر جبران یا جایگزین کرده‌اند. یکی از این کشورهایی که نقش قابل‌تأملی در معادلات جدید بازار انرژی اتحادیه اروپا بازی کرده، ایالات متحده آمریکا است. آمارها نشان می‌دهد به تناسب تحریم روسیه و کاهش شدید سهم این کشور از واردات گاز اتحادیه اروپا، سهم آمریکا از واردات گاز اروپایی‌ها بیشتر شده است، به طوری که سهم این کشور از واردات LNG اتحادیه اروپا در سال ۲۰۲۳ از ۴۶ درصد رسیده است.

ضربه جنگ اوکراین به اقتصاد اروپا

قبل از جنگ، روسیه ۴۷ درصد از گاز مصرفی اتحادیه اروپا را تأمین می‌کرد. در مجموع با در نظر گرفتن نفت و گاز، روس‌ها ۲۴ درصد از انرژی ناخالص اتحادیه اروپا را تأمین می‌کردند. بر این اساس، اروپا به شدت به انرژی روسیه متکی بود و روسیه به تانسلی استفاده از این وضعیت را به نفع خود داشت. برای رهبران اتحادیه اروپا از آغاز حمله روسیه به اوکراین روشن بود که انرژی موضوعی کلیدی خواهد بود که باید فوراً به آن پرداخته شود. هم به این دلیل که روسیه از درآمد‌های انرژی برای تأمین مالی خود استفاده می‌کرد و هم به این دلیل که روسیه عمل‌آورد جنگ با ناتو شده بود. آنها به این نتیجه رسیدند که روسیه دیگر نمی‌تواند یک شریک تجاری قابل اعتماد در نظر گرفته شود.

با اعمال تحریم‌ها علیه روسیه و تلاش اتحادیه اروپا برای تنوع بخشیدن به واردات انرژی، سهم انرژی وارداتی از روسیه از جمله در بخش گاز طبیعی به شدت کاهش یافت. در روزهای اولیه بحران، رهبران اتحادیه اروپا کم‌بسیار را موظف به آماده‌سازی اقدامات اضطراری در مورد انرژی کردند و از آن خواستند تا از عرضه کافی انرژی با قیمت‌های مقرون به صرفه برای شهروندان و مشاغل اتحادیه اروپا، به ویژه برای زمستان ۲۰۲۲-۲۰۲۳ اطمینان حاصل کند. کشورهای عضو این روند را دنبال کردند و به عنوان مثال با طرح‌های حمایتی تجدیدپذیر، کمک‌های بلاعوض و وام‌های ترجیحی برای مقاوم‌سازی مسکن و تانسلیات پمپ حرارتی، به این بحران پاسخ دادند. رهبران اتحادیه اروپا همچنین به تدریج در استفاده از منابع انرژی تجدیدپذیر، بهبود بهره‌وری انرژی، صرفه‌جویی در انرژی و اطمینان از اتصال شبکه‌های انرژی اتحادیه اروپا تأکید کردند. با این حال، چندین موضوع به افزایش قیمت انرژی و ایجاد بحران انرژی در سال ۲۰۲۲ کمک کرد. وضعیت انرژی قبلاً برای رهبران اتحادیه اروپا در سال ۲۰۲۱ نگران‌کننده بود. جنگ مولفه مهمی در بحران بود، اما افزایش تقاضا پس از کووید-۱۹ برای مثال فرقی‌نهایی‌ها و همچنین تابستان فوق‌العاده گرم و خشک سال ۲۰۲۲، هر دو نقش داشتند.

در نتیجه تورم سالانه انرژی به رکوردی بی‌سابقه رسید و قیمت انرژی به شدت افزایش یافت. بر این اساس، مشاغل و خانواده‌های بدون قرارداد با قیمت ثابت برای پرداخت قبوض انرژی خود با مشکل مواجه شدند. قیمت بالای انرژی همچنین قیمت مواد غذایی و سایر کالاها را افزایش داد و منجر به ثبت تورم در اکتبر ۲۰۲۲ شد. رهبران اتحادیه اروپا موافقت کردند حمایت از شهروندان و کسب‌وکارها را یک موضوع فوری است و گفتند با توجه به بحران جاری، تلاش‌های برای کاهش تقاضا، تضمین امنیت عرضه، اجتناب از جیره‌بندی و کاهش قیمت انرژی برای خانوارها و مشاغل باید انجام شود. از آنجایی که دستمزدها و حمایت‌های دولتی قادر به جبران چنین افزایش قیمت‌های بالایی در کالاها و خدمات ضروری نبودند، این وضعیت منجر به بحران هزینه‌های زندگی شد. بر اساس گزارش‌ها، در ژانویه ۲۰۲۳، تقریباً نیمی (۴۷ درصد) از میانگین هزینه‌های خانوار در اتحادیه اروپا صرف سه هزینه شد که بیشترین افزایش را داشتند: قبض‌های خانوار، حمل‌ونقل و غذا. بنابراین در ژانویه ۲۰۲۳، حدود ۹۳ درصد از اروپایی‌ها افزایش هزینه‌های زندگی را بزرگ‌ترین نگرانی خود عنوان کردند. آمارهای یوروستات یا اداره آمار اروپا نشان می‌دهد پس از شروع جنگ روسیه-اوکراین تورم انرژی در اتحادیه اروپا حتی عدد ۴۰ درصد را نیز زده کرده است. عددی که تا قبل از آن برای حدود ۱۰ سال بین ۳ تا ۳ درصد و بعضاً منفی بوده است. اگرچه ارقام تورم انرژی و تورم کل از آن زمان کاهش یافته و تورم سالانه در ژانویه ۲۰۲۴ به ۲٫۸ درصد رسیده، اما رکورد رشد اقتصادی ناچیز به ویژه در منطقه یورو، چشم‌انداز اقتصادی را مختل می‌کند. شوک اولیه جنگ روسیه-اوکراین و بحران انرژی ناشی از آن به میزانی است که ۱۹ مهرماه سال ۱۴۰۱ جوین پورل مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا گفت که رفاه اتحادیه اروپا بر انرژی ارزان روسیه استوار بوده است. پورل که در دیدار با سفرای اتحادیه اروپا سخن می‌گفت، افزود: «رفاه ما مبتنی بر انرژی ارزان روسیه بود و پر واضح است که امروز باید حتی الامکان به جای تغییر روند اعتیاد خود (یعنی تکیه بر انرژی روسیه و تبدیل آن به انرژی کشوری دیگر) به دنبال منابع انرژی در خود اتحادیه اروپا باشیم». گرچه شوک اولیه حالاتاً حدودی رفع شده، اما جایگزین شدن ایالات متحده در بازار انرژی اتحادیه اروپا و تأمین بخشی از این انرژی هم مساله قابل‌تأملی است.

مدیرمسئول:

محمد امین ایمانجانی

قائم مقام مدیرمسئول:

مسعود فروغی

سردبیر:

محمد زعیق زاده

تلفن و فکس: ۶۲۹۹۹۴۹۵ (۲۱)

کدپستی:

۱۱۳۵۳۳۱۱۶

چاپ:

چاپخانه دانشگاه آزاد اسلامی

نشانی:

خیابان حافظ، پایین‌ترین تراز جمهوری

روبه‌روی ساختمان بورس

ساختمان فرهیختگان، طبقه سوم

پیش‌تاز بود و تقریباً نیمی از کل واردات LNG را به خود اختصاص داد و به عنوان بزرگ‌ترین تأمین‌کننده گاز شناخته شد. طی سال ۲۰۲۳ سومین سال متوالی است که ایالات متحده همچنان بیش از هر کشور دیگری LNG به اروپا عرضه می‌کند به این صورت که در سال ۲۰۲۱ حدود ۲۷ درصد یا ۲۴ میلیارد فوت مکعب در روز از کل واردات LNG اروپا، در سال ۲۰۲۲ حدود ۴۴ درصد یا معادل ۶٫۵ میلیارد فوت مکعب در روز و در سال ۲۰۲۳ حدود ۴۸ درصد یا معادل ۷٫۱ میلیارد فوت مکعب در روز از کل واردات LNG اروپا را تأمین می‌کند. در سال گذشته پس از ایالات متحده، قطر روسیه نیز جایگاه پیشین خود را حفظ کرده و همچنان دومین و سومین تأمین‌کننده بزرگ LNG اروپا باقی‌مانده. قطر به میزان ۱۴ درصد (دو میلیارد فوت مکعب در روز) و روسیه نیز ۱۳ درصد (۱٫۸ میلیارد فوت مکعب در روز) از گاز کشورهای اتحادیه اروپا را تأمین کردند. به طور کلی می‌توان گفت در مجموع، ایالات متحده، قطر و روسیه سه چهارم از واردات LNG اروپا را در سال‌های ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳ تأمین کرده‌اند. بررسی داده‌های گروه بین‌المللی واردکنندگان گاز طبیعی مایع (GIIGNL) حاکی است که ظرفیت واردات LNG در مسیر افزایش به ۲۹۳ میلیارد فوت مکعب در روز در سال ۲۰۲۴ است که در مقایسه با سال ۲۰۲۱ بیش از یک سوم افزایش داشته است. آغاز جنگ روسیه و اوکراین در فوریه ۲۰۲۲ کشورهای اروپایی را واداشت تا بیشترین واردات گاز طبیعی از روسیه را از طریق خط لوله متوقف سازند و به سمت توسعه مجدد پروژه‌های تأمین گاز طبیعی مایع روی آورند و آنها را فعال سازند. بر اساس اعلام رسانه‌های اروپا آلمان تلاش حداکثری خود را به منظور افزایش LNG به کار گرفته است؛ به طوری که طبق داده‌های منتشرشده در سال ۲۰۲۳، تقریباً ۱٫۸ میلیارد فوت مکعب در روز افزایش داشته، علاوه بر آن مقامات آلمان قصد دارند در سال ۲۰۲۴ حدود ۱٫۶ میلیارد فوت مکعب دیگر در روز اضافه کنند. میزان افزایش ظرفیت تأمین گاز مجدد در سال‌های ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳، در کشورهای هلند، اسپانیا، ایتالیا، فنلاند و فرانسه در مجموع ۳٫۶ میلیارد فوت مکعب در روز گزارش شده است. طبق پیش‌بینی اداره‌های ۲۰۲۴، بلژیک، یونان، لهستان، هلند و قبرس در مجموع ۱٫۸ میلیارد فوت مکعب در روز ظرفیت جدید اضافه می‌کنند. در سال ۲۰۲۳، واردات LNG اروپا به طور متوسط ۱۴٫۶ میلیارد فوت مکعب در روز برآورده شد که تغییری نسبت به سال ۲۰۲۲ نداشت، علی‌رغم اینکه تخمین زده شده ظرفیت تأمین گاز طبیعی مایع ۲٫۶ میلیارد فوت مکعب در روز افزوده شده است. در سال گذشته تغییرات آب‌وهوایی در نیمکره شمالی باعث کاهش تقاضای گرمایش شد و به اروپا کمک کرد تا با رکورد ذخیره بالای گاز طبیعی زمستان را سپری کند. واردات LNG به اروپا از ژوئن ۲۰۲۲ تا آوریل ۲۰۲۳، زمانی که واردات به ۱۸٫۱ میلیارد فوت مکعب در روز رسید، رکوردهای جدیدی را ثبت کرد. سپس واردات در ماه‌های بعد کاهش یافت زیرا منابع ذخیره‌سازی پر بود. قیمت‌های بین‌المللی نسبتاً بالا بود و اقداماتی در رابطه با صرفه‌جویی در انرژی به طور قابل توجهی مصرف گاز طبیعی را کاهش داد. در سال ۲۰۲۳ نیز کشورهای فرانسه، اسپانیا، هلند و بریتانیا در مجموع تقریباً دو سوم (۹٫۳ میلیارد فوت مکعب در روز) کل واردات LNG اروپا را به خود اختصاص دادند. آلمان اولین LNG خود را در ژانویه ۲۰۲۳ وارد کرد و آن سال را با حساب ۴ درصد (۰٫۶ میلیارد فوت مکعب در روز) از کل واردات اروپا به پایان رساند. ایالات متحده در آن سال، بیش از ۸۰ درصد از واردات LNG آلمان را تأمین می‌کرد.

سقوط سهم گاز روسیه از ۴۷ به ۱۲ درصد!

در سال ۲۰۲۳، روسیه به عرضه فرآورده‌های هیدروکربن‌ها به اتحادیه اروپا ادامه داد و بر اساس آمار یوروستات، کشورهای اتحادیه اروپا در دوره مورد بررسی نفت، فرآورده‌های نفتی و گاز روسیه را مجموعاً به ارزش بیش از ۲۹ میلیارد یورو خریداری کرده‌اند. بر اساس آمارهای منتشرشده از آژانس بین‌المللی انرژی سهم تقاضای گاز اتحادیه اروپا که توسط روسیه عرضه شده از سال ۲۰۰۱ تا کنون بر اثر اتفاقات جهانی مختلف دچار نوسانات زیادی بوده است اما کاهش شدید آن از ۳۰ درصد به ۱۲ درصد بیشتر از هر چیزی به چشم می‌آید. از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۷ میزان تقاضای گاز توسط اتحادیه اروپا ثابت بود اما در این بازه زمانی شش ساله جهان اتفاقات عجیبی را پشت سر گذاشت از جمله اینکه در سال ۲۰۰۴ آژانس بین‌المللی انرژی خواستار تنوع بخشیدن واردات گاز اتحادیه اروپا از روسیه بود و قدم‌های ابتدایی شوک‌های جهانی برداشته شد. اما در سال ۲۰۰۶ عرضه گاز از طریق اوکراین کاهش یافت و از سال ۲۰۰۸، سهم تقاضا کاهش یافت و در این سال ۲۹ درصد شد. سال ۲۰۰۹ این سهم به ۲۸ درصد رسید و در این بازه کم‌کم عرضه گاز از اوکراین در حال کاهش بود. در سال ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ نیز سهم تقاضای گاز از سمت اتحادیه اروپا رو به افزایش داشت و به ۲۶ درصد رسید. در سال ۲۰۱۱، ۲۰۱۲، ۲۰۱۳، ۲۰۱۴، ۲۰۱۵، ۲۰۱۶، ۲۰۱۷، ۲۰۱۸، ۲۰۱۹، ۲۰۲۰، ۲۰۲۱، ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳، سهم روسیه از تقاضای گاز روسیه از ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۳

کاهش ۷۵ درصدی صادرات روسیه به اتحادیه

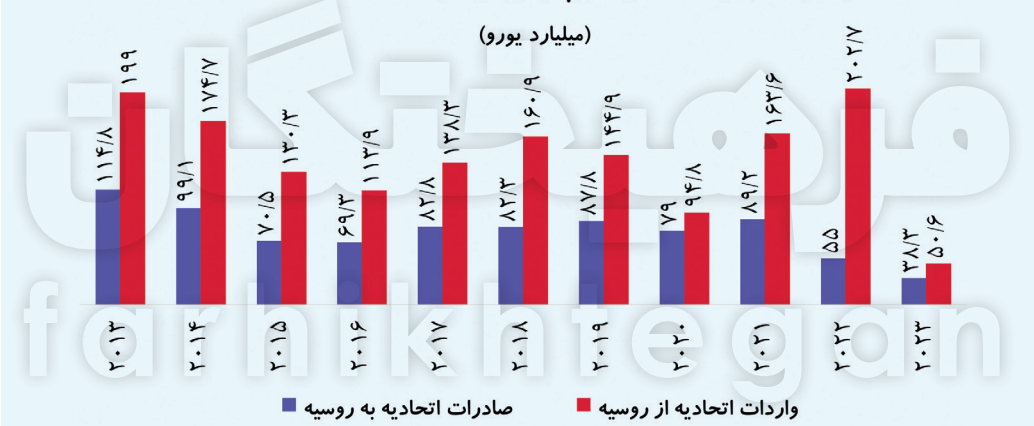
بررسی‌ها از آمارهای منتشرشده در یوروستات (موسسه آمار اتحادیه اروپا) از وضعیت تجارت اتحادیه اروپا با روسیه حاکی است اتفاقات سال‌های اخیر خصوصاً پس از آغاز جنگ روسیه و اوکراین باعث شده تا واردات اتحادیه اروپا از روسیه که در سال ۲۰۲۲ به بالای ۲۰۰ میلیارد یورو رسیده بود در سال ۲۰۲۳ به ۵۰٫۶ میلیارد دلار کاهش یابد. این کاهش ۷۵ درصدی صادرات روسیه به اتحادیه اروپا رسماً یک سقوط آزاد محسوب می‌شود. در این میان وضعیت واردات روسیه از اتحادیه اروپا نیز چندان جالب نبوده و طی یک سال از ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۳ از مقدار تقریبی ۵۵ میلیارد یورو به ۲۸ میلیارد یورو کاهش یافته است. سقوط آزاد تجارت بین اتحادیه اروپا و روسیه نشان می‌دهد برخلاف این وضعیت تجارت آمریکا و اتحادیه اروپا طی چند سال اخیر به طور قابل توجهی رشد داشته است، به طوری که در سال ۲۰۰۰ تقریباً ۳۹۵ میلیارد دلار بوده که این میزان تا سال ۲۰۱۷ به ۷۱۵ میلیارد دلار و تا سال ۲۰۲۳ به ۹۴۴ میلیارد دلار رسیده است.

برنده و بازندگان اصلی جنگ

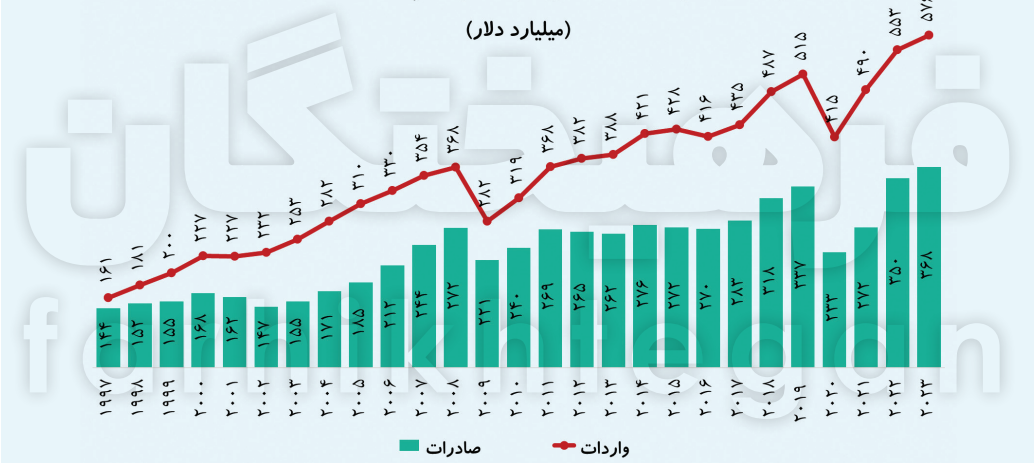
علاوه بر معادلات ژئوپلیتیکی که موضوع این گزارش نیست و نیازمند بررسی‌های تخصصی این حوزه است، بررسی‌ها نشان می‌دهد در حوزه اقتصادی، جنگ روسیه و اوکراین یک برنده بزرگ و سه بازنده بزرگ داشته است. تا اینجای کار، ایالات متحده آمریکا همچون دو جنگ جهانی که آسیب‌ندید، در این جنگ نیز برنده بزرگ بوده است؛ چراکه از یک طرف یکی از بزرگ‌ترین قدرت‌های نظامی و اقتصادی را دچار چالش جدی و وارد یک جنگ بزرگ و فرسایشی کرده است.

اوکراین است که علاوه بر تلفات جانی بسیار سنگین، در حوزه اقتصاد نیز با زبیر رفتن زیرساخت‌های تولید روبه‌رو شده و هم در حوزه تلفات جانی و هم تلفات مادی، ضرر و زیان چشمگیری را تجربه کرده است؛ موضوعی که بازگشت به شرایط قبل از جنگ را برای آنها بسیار پرهزینه و زمان‌بر می‌کند. بازنده اصلی دیگر، روسیه است. این کشور از سبب انرژی اتحادیه اروپا خارج شده و علاوه بر از دست دادن درآمد‌های هنگفت انرژی، امتیاز ژئوپلیتیکی ناشی از صادرات گاز به اروپا را نیز به ایالات متحده واگذار کرده است. از جنبه دیگر باید گفت این اتفاقات باعث در هم شکستن قدرت نظامی روسیه شده و رقیب را قدرتمندتر در میدان حفظ کرده است. در این جنگ غیرمستقیم عملاً ایالات متحده تلفاتی نمی‌دهد اما در مقابل روسیه هم درگیر جنگ مستقیم با اوکراین و هم تحریم‌های حاصل از آن است و هم از منظر تجارت جهانی دچار اختلال شده است.

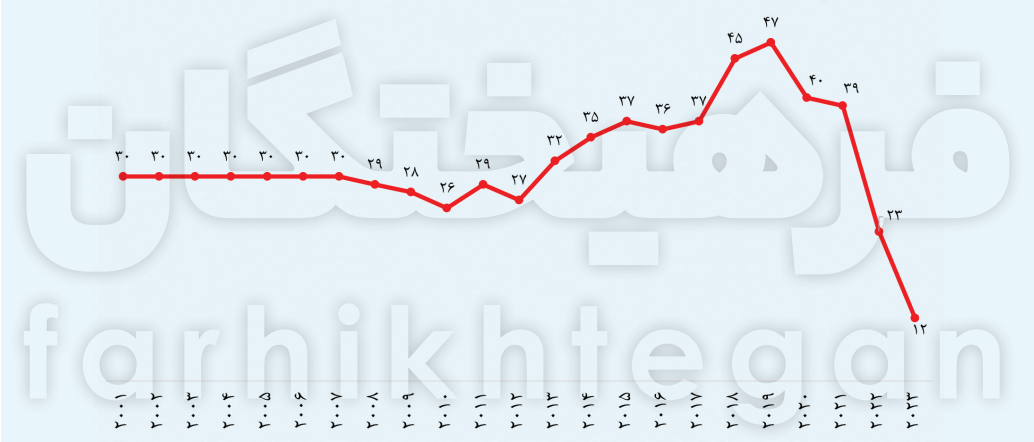
وضعیت تجارت اتحادیه اروپا با روسیه از سال ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۳

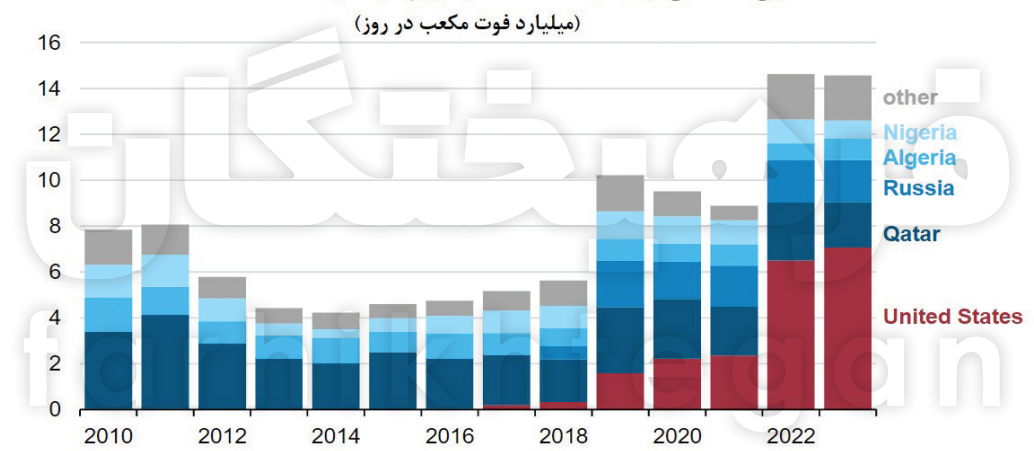
وضعیت تجارت ایالات متحده آمریکا با اتحادیه اروپا از سال ۱۹۹۷ تا ۲۰۲۳

سهم روسیه از تأمین گاز اتحادیه اروپا از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۳ (درصد)

تأمین‌کنندگان نیاز گاز LNG اتحادیه اروپا از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۳

تورم سالانه منطقه یورو و اجزای اصلی آن از ژانویه ۲۰۱۴ تا ژانویه ۲۰۲۴

